

Les traduccions de Marià Villangómez mereixerien un estudi aprofundit i no una simple aproximació impressionista com aquesta. No conec prou les traduccions ni la totalitat de l'obra de Villangómez. He volgut, però, respondre a la invitació a participar en aquest acte, com a reconeixement d'una tasca que complementa i sovint il·lumina la producció més personal d'un poeta important, que coneixia molts altres poetes importants i que, per a acabar de fer-se'ls seus, els havia de rellegir, se'ls havia de recrear, amb les paraules de la llengua pròpia.

Els seus interessos literaris eren variats. Les traduccions, tant dels anomenats poetes metafísics anglesos com de poetes romàntics, dels simbolistes francesos o d'altres poetes d'èpoques diferents, ocupen un lloc molt notable en la producció literària de Marià Villangómez. Periòdicament va treure'n reculls, publicats a Eivissa, a Mallorca o a Barcelona: *De Baudelaire a Supervielle* (1958), *Versions de poesia moderna* (1971), *Recull de versions poètiques* (1974), *Noves versions de poesia anglesa i francesa* (1977), *Darreres versions i altres poemes de Jules Laforgue* (1979), *Trenta-quatre poemes*, de W. B. Yeats (1983). L'edició de les obres completes per Editorial Columna hi va incloure les traduccions (*Obres completes: Versions de poesia*, 1991). Les seves versions han estat, doncs, publicades en forma de llibre i reproduïdes en diverses antologies poètiques. Repasso les antologies de poesia anglesa i francesa d'Edicions 62 («MOLU» i «MOLU. Segle XX») i veig que Villangómez ha estat un traductor que els antòlegs han tingut en compte. Hi trobo, entre els francesos, poemes de Joachim du Bellay, Ronsard, Chénier, Nerval, Rimbaud, Laforgue, Mallarmé i Supervielle, i, entre els anglesos, poemes de Donne, Marvell, Wordsworth, Coleridge, Shelley, Keats, Hardy, Arlington Robinson, Yeats, Joyce, Robinson Jeffers, Auden i Dylan Thomas. Si no m'he descomptat, re-

cullen un conjunt de quaranta-set poesies traduïdes per Villangómez, trenta-una de les quals ho són de l'anglès. Algunes d'aquestes, les que puc comparar amb l'original, em serviran per a caracteritzar, ni que sigui d'una manera molt simplificada i provisional, l'enfocament traductor de Marià Villangómez.

La lectura d'autors tan diferents li devia fer descobrir interessos i afinitats que l'impulsaven a traduir-ne alguns poemes. Villangómez em fa pensar en unes reflexions de Joan Sales a les *Cartes a Màrius Torres*: «¡Quin goig de llegir en català coses que fins ara només trobàvem en altres llengües —en Blake, en Poe, en Baudelaire! Si et digués la poca gràcia que em fan en el fons les llengües estrangeres; recordo com si fos ara com em vaig sentir esgarriat, de petit, igual que en una “selva obscura” el primer dia de col·legi sentint per primera vegada parlar en castellà. L'aprenentatge del castellà em va costar llàgrimes; em semblaven tan absurdes aquelles paraules aplicades a coses de les quals jo sabia perfectament el nom de debò! I si t'haig de ser franc, en el fons del fons tota llengua no-catalana continua semblant-me absurda; els noms de les coses, els de debò, els únics, només poden ser els catalans.» No és que Villangómez (i el mateix es deu poder dir de Sales) no fos sensible a la força poètica de la llengua original. Però el Villangómez poeta també té la necessitat de sentir els poemes en català, de primer simplement per a assegurar-se que els ha entès bé, i en una etapa posterior, els recrea amb diversos graus d'elaboració segons l'afinitat amb l'autor o la composició que aborda. De vegades una traducció provisional o més literal pot ser modificada en reelaboracions posteriors.

Tinc la impressió —a partir de la brevíssima mostra de poemes examinats— que Villangómez fa una traducció més lliure o s'ajusta menys a la mètrica o a la rima en alguns casos i que s'hi acosta més com més s'identifica amb el poema i sobretot amb la forma original. No és gens estrany que l'autor dels *Sonets de Balansat* es trobi especialment còmode amb el sonet, on aconsegueix un paralelisme molt sovint absolut. La seva traducció de disset sonets de Shakespeare s'arreglera en la tradició de la fidelitat a la mètrica i la rima de l'original, al costat de Morera i Galícia, Monturiol i Vergés, com assenyalava en un article recent Melcion Mateu. Em limitaré a il·lustrar, molt esquemàticament, la doble orientació de Villangómez. Mirem la seva traducció d'*Ecce puer* de James Joyce, al costat de l'original:

Of the dark past
A child is born
With joy and grief
My heart is torn.

Del passat fosc
ha nascut un infant
amb goig i pena
tinc el cor destrossat.

Calm in his cradle
The living lies.
May love and mercy
Unclose his eyes!

Tranquilla, l'existència
al bres troba descans.
Que pietat i amor
Li descloguin l'esguard.

Young life is breathed
On the glass
The world that was not
Comes to pass.

La jove vida alena
sobre el cristall;
el món que no existia
arriba per passar.

A child is sleeping:
An old man gone.
O, father forsaken,
Forgive your son!

Un infant dorm:
Un vell ja se n'ha anat.
Oh pare oblidat, vulgues
el teu fill perdonar.

Els versos de quatre síl·labes de Joyce (amb les úniques excepcions dels trisíl·labs del segon i quart vers de la tercera estrofa) s'expandeixen fins a sis síl·labes en la majoria dels versos de Villangómez, tret de quatre, i la rima dels versos parells es resol amb una vaga assonància. James Joyce va escriure aquest poema quan va néixer el seu nét Stephen, el febrer del 1932. El pare de Joyce havia mort el desembre del 1931. Per això el poeta té el cor escindit entre la joia pel naixement del nét i la pena per la mort del pare. Un pare que li ha de perdonar l'oblit en què Joyce l'ha tingut durant molts anys. La traducció és independent de la circumstància, com ho és el valor que pugui tenir el poema original, i en recull el sentit general. Però diria que el contacte amb Joyce és episòdic comparat amb el que mostra amb altres poetes. Aturem-nos, per exemple, en la traducció d'un poema sacre de John Donne:

Death be not proud, though some have called thee
Mighty and dreadful, for, thou art not soe
For, those, whom thou think'st, thou dost overthrow
Die not, poore death, nor yet canst thou kill mee.

No t'altivis sentint-te anomenar
poderosa i temible, Mort: no ho ets.
Car aquells que tu creus per tu desfets,
no moren, pobra mort, ni em pots matar.

From rest and sleepe, which but thy pictures bee,
Much pleasure, then from thee much more must flow,
And soonest our best men with thee do goe,
Rest of their bones, and soules deliverie.

Del son, només el teu retrat fingit,
molt goig en ve; de tu, encara més segur.
I més prest els millors se'n van amb tu,
descans de l'os i vol de l'esperit.

Thou art slave to Fate, Chance, kings, and desperate men,
And dost with poyson, warre, and sicknesse dwell,
And poppie, or charmes can make us sleepe as well,

Serva d'atzars, fets, reis, desesperats,
amb malalties vius, guerra i verí.
Herbes i encants ens poden fer dormir

And better than thy stroake; why swell'st thou then?
One short sleepe past, we wake eternally,
And death shall be no more; death, thou shall die.

més que els teus cops. Per què, doncs,
Un son breu, despertem a eterna sort
i la Mort ja no hi és. Moriràs, Mort.

Veiem clarament que aquí ha reproduït el sonet a l'anglesa (tres quartets seguits d'un apariat), els versos de deu síl·labes de rimes encreuades i la concisió sentenciosa de l'original, amb pols segur.

A la traducció d'*A lecture upon the shadow*, també de Donne, desapareix la rima dels apariats anglesos, allarga el vers i el fa més lliure:

Stand still and I will read to thee me,
A Lecture, Love, in love's philosophy...

Atura't una mica, que una lliçó, amor
sobre filosofia d'amor et vull llegir...

L'aproximació a l'original és parcial en alguns casos. Conserva el ritme a *Oda al vent de ponent*, i la rima a *Massa sovint profana un mot, la gent*, totes dues de Shelley. Més completa és en altres poemes com a *Bermudas* de Marvell. Però és en el sonet, com hem vist en l'exemple, on Villangómez reproduïx més exactament la forma de l'original, sovint amb la llicència, freqüent en les traduccions catalanes —i més en les castellanes—, de convertir el decasíl·lab en alexandrí, com en la traducció d'un sonet de Wordsworth, o en un altre de Keats, *Bright star*. Sense que calgui acudir a l'original, l'inici d'aquest sonet ens pot servir per a veure visions traductores diferents. Diu Villangómez:

Brillant estel! Com tu, qui pogués ser immutable!
No que vulgui espitllar, suspès damunt la nit,
sol, i observar amb ulls fixos —així com l'incansable,
desvetllat, eremita de l'espai infinit—
les aigües que caminen com practicant un rite
d'ablució a la terra de ribatges humans...

L'enfocament traductor de Marià Manent és tot un altre:

Com tu jo fos constant, estrella clara!
No un brillar solitari de la nit
i vigilant, obertes per sempre les parpelles
—talment de la Natura l'eremità sense son i pacient—,
com fan tasca de clergues les aigües movedisses
tornant pura la terra als ribatges humans...

No cal dir que hi pot haver orientacions diferents. No es tracta aquí de jutjar-ne els criteris. Hi ha traductors que assagen variacions formals en l'expressió de la mateixa idea. Marià Manent, escrupolosament fidel al fons, fa sovint una aproximació amb els seus propis ritmes, que prescindeixen de la rima o d'altres elements formals de l'original. D'altres fan una lectura personal del poema, que reescriuen des de la sensibilitat i els recursos poètics propis; és així com Joan Ferraté es reclama autor de les *Poesies de Kavafis*. Són opcions defensables des de la coherència de cada traductor, des de diverses i legítimes justificacions teòriques. La varietat de composicions i d'autors que Villangómez tradueix el porten a variar-ne l'enfocament, en una gradació que depèn tant del valor del poema original com dels seus gustos. Hauríem d'estudiar-

ne més sistemàticament la datació, l'evolució i les fites aconseguides per a extreure'n conclusions teòriques sistematitzades. Però em sembla evident, com deia al començament, que el seu impuls lector, la necessitat de fer-se seu el text aliè, el porten a acostar-s'hi amb respecte i amb sensibilitat, i aconsegueix que el lector català també s'hi acosti des de la mirada de poeta de Marià Vi-llangómez. L'acte d'avui aspira simplement a agrair-li allò que ens ha donat.

JOAQUIM MALLAFRÈ
Membre de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans